

SPIS TREŚCI

JANUSZ TAZBIR *Opus vitae* Stanisława Wasylewskiego 5

Uwagi wydawnicze 14

Od autora 15

ROZDZIAŁ PIERWSZY Jeszcze Polska nie umarła 19

Najazd nowych pojęć i wyrazów 19 • Wiek pary i elektryczności 23 • Rodzi się idea narodowości 27 • Kołęda cementem narodowości 30 • Nowy czynnik społeczny: opinia publiczna 31 • Zmiany i przesunięcia w ustroju społecznym 32 • Chłop wyszedł najgorzej 34 • Gromada tępych oczu i pokornych karków 37 • Z ojca na syna 38 • Terror rodziców wobec dzieci 40 • Brud i zaduch zobowiązują 41 • Najpopularniejszy, a więc bezimienny 42 • „Wszyscy ludzie wolni są braćmi” 43 • Grecjo-Polska generała Dąbrowskiego 44 • Jeszcze Polska nie umarła!... 45 • Pieśń i słownik – Wybicki i Linde 48 • Ojczyzna ukryta w starej księdze 49 • Wstrzymał Słońce – ruszył Ziemię! 51 • Gdyby Słowianie chcieli się zjednoczyć 52

ROZDZIAŁ DRUGI Osiągnięcia i klęski epoki Księstwa 57

Empire – styl Cesarstwa 57 • Orzeł i kokarda 59 • Rekwizycja – kwatery – biuro 60 • *Podróż do Kalopei* 63 • Epidemia łez i mdłości 64 • Precz z Uzurpatorem! 66 • Blaski i cienie wojska 68 • Miłość – taniec – kobieta 71 • Pogarda dla języka ekonomów 73

ROZDZIAŁ TRZECI Czasy Królestwa Kongresowego 1815–1830 77

Na Kongresie Wiedeńskim 77 • Dwa światła w mroku 81 • *Śpiewy historyczne* elementarzem narodu 83 • Powieść wynalazkiem XIX wieku 84 • Światowy rekord sportowy 85 • Rygory dobrego gustu 86 • Pod patronatem autora *Zbójców* 87 • Związki tajne i ich patroni 88 • Poeta buntu i protestu 91 • Samobójstwo ostatnim krzykiem mody 96 • Zbierać pieśni i podania ludowe 100 • Pod urokiem Bliskiego Wschodu 104 • Romantyk odkrył przyrodę 105 • Wolność druku i cenzura 106 • *Podróż do Ciemnogrodu* 110 • Napoleon II na tronie polskim 112 • Życie potoczne Warszawy 113 • Śmierć tyranom! 114 • „Przekazcie wiekom noc 29 listopada” 116 • Klub jakobinów warszawskich – rokosz 15 sierpnia 1831 117 • Za naszą i waszą wolność! 119 • Wzgardzony kunszt 120 • Religijność romantyków 1831 roku 122 • Rewolucja w Lyonie w oświeceniu Polaka 124 • Mickiewicz w Rosji 125 • Jakim cudem Mickiewicz wy dostał się z carskiej Rosji? 129 • Co to jest romantyzm? 130

ROZDZIAŁ CZWARTY Naród w klatce Świętego Przymierza 133

Naród w klatce 133 • Za kratami więzień 134 • Zemsta ludu 135 • Rzeczpospolita Krakowska 1815–1846 136 • Od września 1831 do lutego 1846 136 • Powstanie lutowe 137 • Piorun Wiosny Ludów 138 • Czterdzieści cztery lata w Szliselburgu 139 • Demonstracje uliczne w Poznaniu 140 • Pierwsza epidemia cholery 140 • Biedermeier i restauracja 143

ROZDZIAŁ PIĄTY Tułactwo obejmuje ster 147

Fatalna nieudolność propagandy 147 • Prawy ambasador i lewy apostoł 149 • Pielgrzym z placu d'Alma 150 • Chopin gra 151 • *Improwizacja* Konrada 152 • Artystyczne uniesmiertelnienie polskości 153 • Nie chcemy wracać 155 • Poeta wśród słuchaczy głuchych 156 • Dziewięć kapitalnych dzieł w dwóch latach 156 • Major dekabrysta i pan Jan kosynier 157 • Mistrz Andrzej – siostry towianki 158 • Osiągnięcia literatury i sztuki 159 • Saint-Simon i jego pierwsze wpływy 160

ROZDZIAŁ SZÓSTY Ubiory – przybory – amulety 167

Stroje kobiet w latach 1820–1850 167 • Pachnidła, aromaty 170 • Krawat, cylinder, pantalonek 171 • Strój tradycyjny, narodowy 178 • Lulka, cygara, papierosy 180 • Sekretarzyk i sztabuch 182 • Kuranty, pozytywki, arystony 186 • Litografia i dagerotyp 187 • Relikwie narodowe – serca, pióra, pierścienie 189 • Hazard przy zielonym stoliku 192 • Malowniczość nade wszystko 193

ROZDZIAŁ SIÓDMY Rozumni szatem 197

Romantyczni szaleńcy 197 • Mierosławski i Dembowski 200 • Spitznagel i Strzelecki 204

ROZDZIAŁ ÓSMY Kobieta w walce 207

O wyzwolenie kobiety 207 • Emilia, Klaudyna i... Makryna 211 • Przyjaźń i posiestrzenie 213 • Z pałaców sterczących dumnie 216

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY Romantyczna miłość i kobieta 223

Co to jest miłość promienista? 223 • Romantyk gardzi małżeństwem 224 • Nieodgadniona – opuszczona – darząca natchnieniem 225 • Dwie na słońcach swych przeciwnych boginie 227 • Pianistki 228 • Powiernica Chopina 229 • Księżniczka kompozytorka i bojownica społeczna 230 • Wątek miłości kazirodczej 231

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY Teatr 233

Od Osińskiego do Skarbka 233 • Gmach i aktorzy 235 • Szekspir pisarzem XIX wieku 237 • Dawison i Modrzejewska 238 • W ojczyźnie *Zemsty* i *Ślubów paniieńskich* 239

ROZDZIAŁ JEDENASTY Muzyka 241

Hymny narodowe 241 • Pieśń żołnierska 243 • Piosenki polityczne 246 • Pieśń salonowa i miłosna 247 • *Pije Kuba do Jakuba* 248 • *Pojedziemy na łów* 249 • Trzech piosenkarzy 251 • Hej, mazura graj, kapelo! 253 • Wale tańcem buntu i nadzmysłowego entuzjazmu 254 • Instrument stulecia: fortepian 256 • Wirtuozzi muzyczni. Poeci improwizatorzy 259 • Opera romantyczna 265 • *Śpiewnik domowy* Moniuszki 267 • *Halka* wileńska i *Halka* warszawska 268 • Próby stworzenia operetki polskiej 270

ROZDZIAŁ DWUNASTY Od Orłowskiego do Matejki 273

Organiczna cecha usposobienia polskiego 273 • Dwaj romantycy pędzla 274 • Złoty medal I klasy w Salonie Paryskim 275 • Kossak, Grottger, Matejko 276 • Odrodzenie drzeworytu 277

ROZDZIAŁ TRZYNASTY Literatura 279

Cyganeria polska 279 • Nie zrozumiany i zmarnowany geniusz 280 • Powieść realistyczna w kraju 283 • Pęd ku przeszłości – poczytność pamiętników 284

ROZDZIAŁ CZTERNASTY Czasopisma, książki, wydawcy 287

Rozwój dowcipu i satyry 287 • Od „Momusa” do „Szczutka” 289 • Rozwój dziennikarstwa 290 • Pierwsze czasopisma ilustrowane 292 • Najcenniejsze osiągnięcie: „Trybuna Ludów” 293 • Petersburg i Wrocław 294 • Książki w przedpłacie 296 • O księgarzach 297 • Honoraria autorskie wynalazkiem XIX wieku 300

ROZDZIAŁ PIĘTNASTY Różnice dzielnicowe i Niemcy na ziemiach naszych 303

Straż nad Wartą i straż nad Odrą 303 • Mazurzy 305 • Galileusze 306 • Polscy Anglicy nad Niemnem 308 • Gdy rozmawiasz z Niemcem, kamień trzym w kieszeni 309 • Wyjątki od reguły 311 • Krew gra, duch gra! 312 • Skąd się wzięli Niemcy w Łodzi? 313

ROZDZIAŁ SZESNASTY Obyczaje i sztuka ludu 315

Obyczaje ludu w ciągu roku 315 • Marzanna i sobótki 316 • Kościółki drewniane 318 • Godula, król cynku 319 • Resztki teatru ludowego 321

ROZDZIAŁ SIEDMNASTY Walka o zniesienie pańszczyzny 325

Czy należy w ogóle „budzić” lud? 325 • Zrównać? – nigdy, już lepiej uszlachcić 326 • Walka o zniesienie pańszczyzny (1816–1848) 327 • Bez przewrotu społecznego nie będzie silnej Polski 330 • *Złota księżeczka* księdza Ściegiennego 332 • Czerwoni hrabiowie i postępowi dziedzice 333

ROZDZIAŁ OSIEMNASTY Życie i fanaberie magnatów 337

Życie i fanaberie magnatów 337 • O dziwaku genialnym 340 • Piękna Kasia z Góry Ropeczyckiej 341 • Król frantów i pieczeniary 342

ROZDZIAŁ DZIEWIĘTNASTY Zamki, pałace, salony, dworki 345

Zamki i pałace 345 • Z Łañcuta przez Krzeszowice do Medyki i Poturzy 347 • Kórnik, Gołuchów, Rogalin, Młynów 348 • Konie arabskie i wyścigi 350 • W salonach starych i nowych 351 • W dworach szlacheckich 353 • Obronne dwory wiejskie 355 • Od trójpolówki do płodozmianu 356 • Kartofle, gorzelnie 357

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY Przeciw ideałom i w zgodzie z nimi 359

Margrabia 359 • Trzej rewolucjoniści społeczni wśród wodzów 1863 roku 361

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY PIERWSZY Miasta i mieszczaństwo 363

Upadek miast i mieszczaństwa 363 • Organizator stanu średniego 366 • Kuł żelazo i rozgrzewał się poezją 367

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY DRUGI Emigracja przymusowa i zarobkowa 371

Podejrzliwie, z kwaśną miną 371 • Niedole i dole zesłańców na Sybirze 372 • Szymon Woś z Siołkowie 374

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY TRZECI Nowości XIX wieku w obyczajach 377

Nowości w obyczajach świątecznych 377 • Romantycy zaczynają jeździć do wód 379 • Płacić za obiady? 380 • Obiady literackie 382 • Wyspa wszelkiej pomyślności i głód na wsi 383 • Herbata, kawa i kawiarnie 384 • Napoje wysokowe 387 • Strój narzędziem propagandy politycznej 389 • Zegary i zegarki 390 • Magnetyzm serca 392 • Epidemia stolików wirujących 393 • Seans u państwa Mickiewiczów 394 • W oberży szatana 395 • Imiona dobrej i złej wróżby 396 • Kłopoty z nazwiskami 398

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY CZWARTY Komunikacja i oświetlenie 401

Podróż ekstrapocztą 401 • Ogniem błyska, iskry ciska 402 • Zasużony pionier komunikacji 403 • Początki dróg żelaznych u nas 404 • Pierwsi rycerze przemysłu kolejowego 405 • Na morze statek wyleciał parowy 406 • Polskie statki transportowe 407 • Cienie i światła poczty 408 • Pierwsze korzyści z telegrafu 409 • Ileż by zaraz ubyło kłopotów? 410 • Od krzesiwka do zapalki 412 • Polak wynalazcą lampy naftowej 413 • Oświetlenie gazem 413

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY PIĄTY Ogrody i cmentarze 415

Ogrody klasyczne i romantyczne 415 • Ogrody i parki miejskie 417 • Cmentarze 419

Zamknięcie 421

STANISŁAW SŁAWOMIR NICIEJA Casus Stanisława Wasylewskiego 423

Przypisy 441

Indeks osób 507